د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

مدني زده کړې

نهم ټولګی

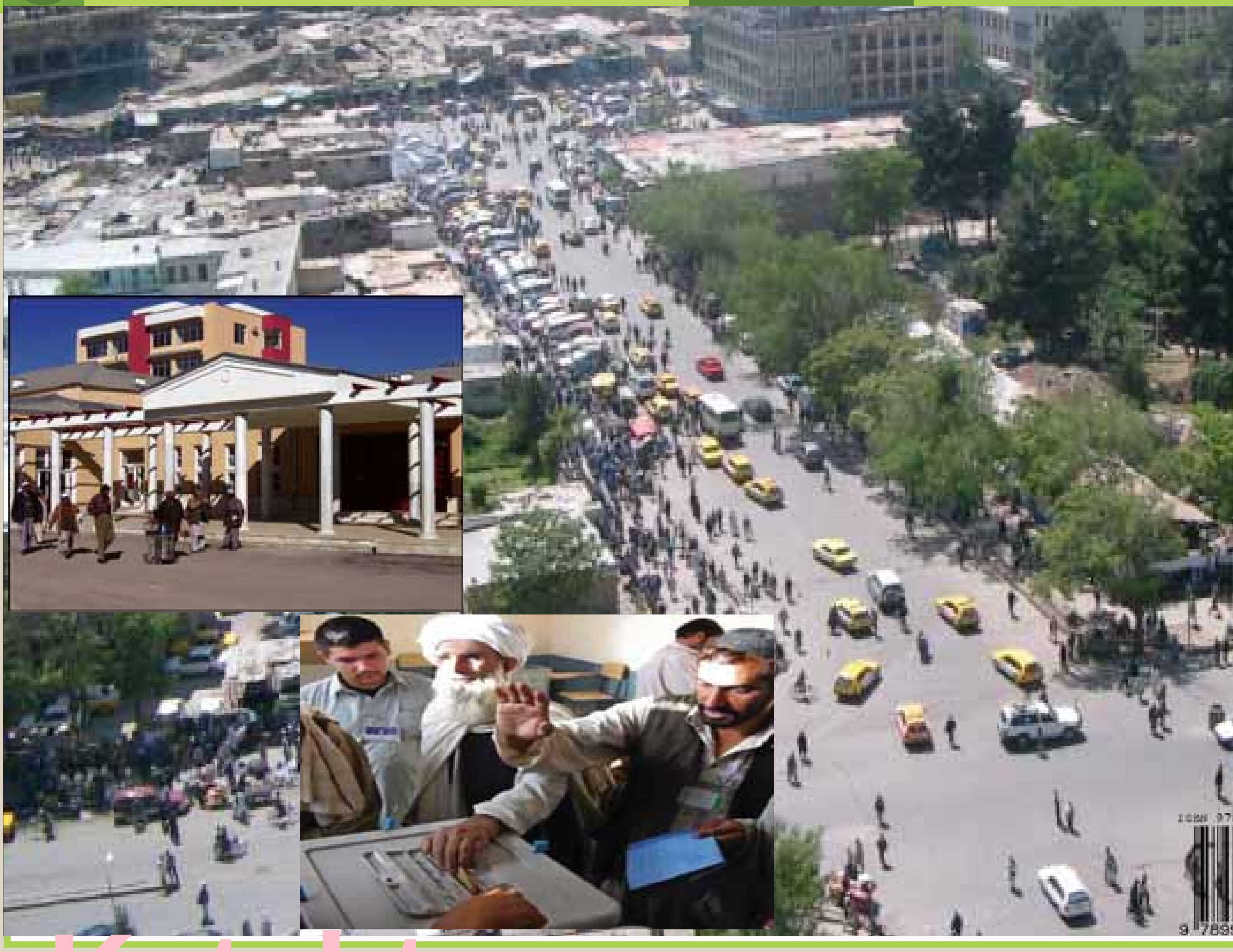

۱۳۹۰ هـ. ش

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

نهم ټولګی

۱۳۹۰
هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

کاظميه محقق
پوهنيار محمد فاروق عمرخيل
سرمؤلف محمد افضل حضرتي

مسلکي اډيټور:

- محمد عزيز بختياري

د ژبې اډيټور:

- بريالی باجوړی

ديني، سياسي او فرهنگي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازی
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين:

رحمت الله غفاري

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پر له پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

سرلیکونه

مدني زده کړې

لومړي څپرکی: دولت

د څپرکي موخې

دولت او د هغې دندې ۳

د افغانستان اساسي قانون سره آشنا شو ۷

سیاسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپیژنئ ۱۰

دویم څپرکی: ولسواکي

د څپرکي موخې

ولسواکي څه شی ده؟ ۱۶

خلك څنګه کولای شی چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟ ۲۰

ولسواکي په افغانستان کې ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی: ملګري ملتونه
د څپرکي موخې
ملګري ملتونه ۲۹
فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه ۳۳
د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه ۳۷
څلورم څپرکی: د بشر حقونه
د څپرکي موخې
د بشر د حقونو سره آشنا کیدل ٤۳
په افغانستان کې د بشر حقونه ٤٦

لومړي څپرکی

دولت

پـه دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه شامل دي.

- دولت او دهغه دندې.
- د افغانستان اساسي قانون سره آشناشئ.
- سياسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپيژنئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هيله کېږي چې د دې څپرکي ترلوستلووروسته په لاندې پوهې او مهارتونو پوه شي.

- له زده کوونکو څخه هيله کېږي چې:
- د دولت د جوړېدو تاريخچه او د ټولنو لپاره د دولت د اړتياپه لاملونو پوه شي.
- د دولت ډولونه، زورواکي او ولسواکي دولتونه وپېژني.
- د دولت په دندو پوه شي.
- عادي قانون او اساسي قانون وپېژني او دهغوی په توپير پوه شي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت له درې ګونو قواو او د هغوی له دندو سره آشنا شي.
- د لويې جرګې په هکله او د هغې د جوړښت د دليلونو په هکله معلومات لاس ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت او د هغه دندې

خبرې پرې وکړئ:

خپل ښوونځي په نظرکې ونیسئ او د لاندې پوښتنو په باب خبرې سره وکړئ.

۱. ستاسې ښوونځی د کومو اړتیاوو د پوره کولو لپاره جوړ شوی دی؟

۲. کوم خلک ستاسې په ښوونځي کې کار کوي؟ او هر یو یې کومې دندې لري؟

۳. آیا د دې دندو تر منځه همږغي او نړدیوالی وجود لري؟

٤. دا همږغي څنګه او د چا له خوا منځ ته راځي؟

٥. که دا همږغي نه وي کومې ستونزې به منځ ته راشي؟

ولې دولت ته اړتیا لرو؟

په ښوونځي کې مدیر، مرستیال، سرښوونکی، ښوونکي، څارونکي، چپړاسیان او زده کوونکي هر یو یې ځانګړې دنده لري. دا ټولې دندې یو له بل سره نغښتې دي او ستاسې د روزنیزو او ښوونیز واړتیا وو د خواب لپاره همږغي کېږي. مدیر د کارکوونکو تر منځه د همږغی دنده پر غاړه لري. هر څومره چې د ښوونځي د غړو تر منځ همږغي زیاته وي په هماغه کچه، ښوونځی د خپلو دندو په سرته رسولو کې بریالی وي.

ټولنه د ښوونځي لوی انځور دی . ټولنه له کورنیو، ګروپونو او مؤسسو څخه جوړه شوې ده. دا هر یو د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځ ته راغلي دي. دا برخې سره لدې چې یو له بل سره جلا دي، خو بیا هم سره تړلي دي او یو د بل له مرستې پرته نشي کولی خپلې دندې سرته ورسوي.له دې کبله باید یو له بل سره همږغي ولري چې په ښه توګه خپلې دندې عملي کړي. که چیرته دا همږغي نه وي د ټولنې د افرادو ډېرې اړتیاوې بې ځوابه پاتې کېږي. له دې کبله؛ ټولنه همږغي او نظم ته اړتیا لري او دا همږغي د دولت له خوا منځ ته راځي.

د لوست د مطالبو په پاملرنې، خالي ځایونه په مناسبو عباراتوډک کړئ.

د ټولنې د افرادو اړتیا ←——— د ډول ډول موسساتو منځ ته راتلل ←——— د هم غږۍ ضرورت......

د دو لتونو د منځته راتللو څرنګوالی

د بشر د تاریخ په پیل کې د ځمکې په سر د انسانانو شمېر لږ او اړیکې یې ډېرې ساده وې. په تدریج سره د خپلوۍ ګروپونه او قبیلې جوړې شوې او د کورنۍ او قبیلې د غړو د اړیکو لپاره قواعدو ټاکل شول. انساني ټولنه تر ډېره وخته د خپلوۍ او قبیلوي اړیکو په واسطه اداره کېدله. د کورنۍ او قبیلې مشر د کورنۍ او قبیلې د غړو تر منځ اړیکې تنظیمولې او نورو غړو به د هغوي د دستورونونه اطاعت کاوه. ډېر وخت هغوي پدې برلاسي وو،چې د قبیلې تر منځ ډېرې ستونزمنې او. سختې لانجې حل وفصل کړي. دانساني ټولنې د پراخوالي په پایله کې، د هغې اداره کول هم ستونزمن شول او دخپلوۍ او قبیلوي قواعدو نور نشوای کولی چې د خلکو د نویو اړتیاو ځواب ووایې. د قبیلو ځینو مشرانو ډېر ځواک او امکانات برابر کړل ترڅو وکولی شي د خلکو پراخې ډلې اداره کړي. پدې ډول لومړني دولتونه جوړ شول. په ځینو سیمو کې نوي ځواکونه او سترې امپراطورۍ جوړې شوې. د ټولنو له پراخیدو سره جوخت نوي دولتونه منځ ته راغلل.

پرتله یې کړئ:

دوه ګروپونه په نظر کې ونیسئ چې هر یو یې په ځانګړې توګه پخپل ګروپ کې نظم او همږغي راوستې ده؛

۱- هغه ګروپ چې د چارو په سرته رسولو کې د ګروپ د مشر را یې او نظر ته پام لري.

۲- هغه ګروپ چې غړي یې په خپلو کې استازي ټاکي ترڅو په مشورې سره وکولای شي د کارونو په اړوند تصمیم ونیسي. دا دوې تګ لارې سره پرتله کړئ او دهغو ښېګڼه او عیبونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت ډولونه:

کولای شو دولتونه په دوه ډلو انتخابي او زور واکي وويشو، زورواکي دولت هغه دولت دی چې د يو يا څو کسانو په اراده ولاړوي. په هغه کې پاچا يا د حکومت رئيس خپل ځان د خلکو په ځان او مال واکمن بولي. په پخوا وختونو کې به ځينو مستبدو واکمنانو د خدايي دعوا هم کوله. پخواني حکومتونه اکثراً زورواکي حکومتونه وو واکمنو به خلکو ته له پاملرنې نه پرته په خپله خوښه حکومت کاوه .همدارنگه، يو ډول دولت موجود دی چې په هغه کې خلك يو کس له خپل منځ نه ټاکي او هغه ته اجازه ورکوي چې ټولنه اداره کړي. په دې ډول دولتونو کې قوانين د خلکو د نمايندهگانو له خوا وضع کېږي. دغه ډول دولت ته کولی شو انتخابي دولت ووايو. زياتره جمهوري دولتونه انتخابي دي. زياتره شاهي دولتونه استبدادي وي. ځينی هېوادونه چې شاهي نظام يې د اساسي قانون په بنسټ ولاړوي هغه ته مشروطه شاهي وايي په دې ډول حکومتونو کې د شاه د محدود واک ترڅنگه د پارلمان استازي او لوړپوړي مقامات د خلکو له خوا ټاکل کېږي چې دا ډول نظام هم وگړنيز گڼل کېږي.

د اسلام په مقدس دين کې د حکومت کولو تگلاره په اسلامي بنسټونو ولاړه ده. اسلام کې مطلق حاکميت په لوی خدای ﷻ پورې اړه لري. او انسان په ځمکه باندې د لوی خدای ﷻ د خليفه په توگه شمېرل کېږي. ټول انسانان د لوی خدای ﷻ د قوانينو په وړاندې سره برابر دي. په دې ارزښمند دين کې ، حاکم د وړتيا، تقوا او د پوهې له مخې ټاکل کېږي ترڅو الهي قوانين پر الهي بندهگانو تطبيق او عملي کړي.

گران هېواد افغانستان يو اسلامي دولت دی او د هغه اساسي قانون د اسلام د مبين دين د حکمونو په رڼا کې جوړ شوی دی. چې دا مطلب د افغانستان د اسلامي جمهوريت په اساسي قانون کې په ښکاره ډول بيان شوی دی.[1]

---

(۱) دوه يمه ماده: د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت دين، د اسلام سپيڅلی دين دی.

دريمه ماده: په افغانستان کې هېڅ قانون نشي کولای چې د اسلام د سپيڅلی دين د معقتداتو او احکامومخالف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت کومې دندې لري:

د دولت دندو د وخت په تېرېدو سره اوله يو ځايه تر بل ځايه توپير موندلی دی. د اوسنيو دولتونو ځينې مهمې دندې په لاندې ډول دي؛

- په ټولنه کې د مختلفو موسسو تر منځه د همغږۍ د را وستلو لپاره د قوانينو او مقرراتو وضع کول.
- د قانون په وړاندې د ټولنې د ټولو خلکو د برابرئ په پام کې نيولو، د قوانينو اجرآکول.
- د کورنيو او بهرنيو تېري کونکوڅخه د وطنوالو د حقوقو ساتنه.
- له سرحدونو نه څارنه او ساتنه او د بهرنيو دښمنانو له تېري څخه مخنيوی.
- د وطنوالو لپاره د ښوونې، روغتيا او هوساينې د خدمتونو سرته رسول.

د درس تکرار:

- دولت د مؤسساتو، کورنيو، خلکو او ټولنې تر منځ د اړيکو د نظم او همږغي لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري چې د قانون جوړول او پلی کول او د قانون ماتولو نه مخنيوی دی.

د هغه له مهمو دندو نه شمېرل کېږي.

- دولتونه مختلف ډولونه لري لکه ولس واکي او زورواکی (استبدادي)

پوښتنې:

۱. ولې دولت ته اړتيا لرو؟

۲. .د دولت اړيکې د ټولنې د نورو اجزآو سره وښياست.

۳. .د دولت د ډولونو نه نوم واخلئ.

فعاليت:

د دولت ډولونه چې په لوست کې مو ولوستل، يو له بل سره پرتله کړئ او بيان يې کړئ.

۱. تاسې کوم ډول دولت غواړئ؟

۲. زموږ دولت څه ډول دولت دئ؟ ولې؟ پايله يې په ټولګي کې خپلو دوستانو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د اساسي قانون سره آشنا شو

خبرې پرې وکړئ:

د ښوونځي مدير يا سر ښوونکی تا سوته وايي چې کوم وخت بايد په ښوونځي کې اوسئ، څه ډول کالي بايد واغوندئ، بې له اجازې له ښوونځي نه ونه وځئ ...... دا امر او نهي چې مدير يې تاسې ته وايي څه نوم لري، څرنګه را پيداشوي دي او د ښوونځي د ادارې سره څه مرسته کوي؟

هره ټولنه، د ټولنې د نظم د ساتنې او د بې نظمی د مخنيوي لپاره امراو نهي ته اړتيا لري چې د هغې ټولنې اوسيدونکي هغه مراعات کړي.

که چېرې ښــه ځير شو، زموږ د ټولنې ورځنۍ چارې د هغو قواعدو په بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې شته او ټول بايد هغه مراعات کړي. دولتونه هم داسې مقررات ټاکي او اعلاموي چې خلک د ټولنې د نظم د ساتنې لپاره هغه رعايت کړي. هغه مقررات چې د دولت له لوري ټاکل کېږي، قانون نومېږي.

اساسي قانون د نورو قوانينو مورګڼل کېږي او د هېواد هېڅ قانون نشي کولی د هغه پر خلاف وضع شي. په حقيقت کې اساسي قانون د هر هېواد هراړخيز قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند وروستۍ موخه او اصلی کرښلاره بيانوي او د هېواد ادارې تګلاره او کرښلاره معلوموي.

اساسي قانون:

په ۱۳۰۱ هجري لمريزکال کې زموږ د هېواد لومړنی اساسي قانون تصويب شو او په دې توګه، افغانستان د اساسي قانون لرونکو هېواد و په ډله کې شامل شو. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون د لويې جرګې له خوا په ۱۳۸۲ لمريز کال د کابل په ښار کې تصويب شو.

د افغانستان داساسي قانون مهمې ځانګړنې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. اسلامي توب:

د هېواد داساسي قانون سره سم؛ هېڅ قانون نشي کولی چې د اسلام دسپيڅلي دين د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

۲. وګړنيز او پرګنيز توب:

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اساسي قانون سره سم، په افغانستان کې ملي حاکميت په ملت پورې اړه لري چې په مستقيم ډول يې پخپله، يا يې د خپلو استازو له لارې عملي کوي.

۳. د بشري حقونو رعايت:

زموږ په اساسي قانون کې د خلکو دکرامت او انساني حقوقو ساتني او د خلکو د آزاديو او اساسي حقوقو تأمين ته پاملرنه شوي ده.

۴- د ټولنيز عدالت پلي کيدل او دهر ډول تبعيض له منځه وړل:

زموږ د هېواد په اساسي قانون کې په ټولنيز عدالت ټينګار شوي دی. او تبعيض هر ډول چې وي (قومي، ژبنی، مذهبي، جنسي) منعه شوي دی.

د درس تکرار:

۱. يوازې د قانون په رڼا کې ټولنه کولی شي، نظم او همږغي لاس ته راوړي.

۲. په ټولنه کې د حاکمو مقرراتوهغه برخه چې د دولت له خوا د خلکو لپاره وضع کېږي، قانون نومېږي.

۳. اساسي قانون د هر هېواد يو عام قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند موخه او کړنلاره بيانوي.

٤. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې د لويې جرګې له خوا تصويب شو.

پوښتني:

۱. قانون تعريف کړئ.

۲. اساسي قانون تعريف کړئ.

۳. زموږ د اساسي قانون ځانګړني کومې دي؟ لږ تر لږه دوه مورده يې بيان کړئ.

فعاليت:

د قانون د شتون (موجوديت) ګټه مو په درس کې ولوستله، د مشرانو او ښوونکي په مرسته د قانون نورې ګټې پيداکړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

سیاسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپېژنئ

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شویو درسونو کې مو زده کړل چې د دولت مهمه دنده د نظم راوستل د قانون جوړول او پلي کول دي. آیا پوهېږئ قانون د دولت په کومه برخه کې وضع او په کومه برخه کې پلي کېږي؟

زموږ دولت:

هر دولت د حکومت د ډول په پام کې نیولو سره د خپل رسمي نوم درلودونکی وي زموږ د هېواد رسمي نوم (دافغانستان اسلامي جمهوریت) دی. دولتونه عموماً له درې برخو یا قواو څخه جوړېږي. زموږ دولت هم درې خپلواکه قوې لري:

۱- تقنینیه قوه
۲- اجراییه قوه
۳- قضایه قوه

تقنینیه قوه:

زموږ په هېواد کې د قانون جوړولو خپلواکه رکن ملي شورا ده. دهېواد ټول قوانین دهغې په وسیله تصویب کېږي. زموږ ملي شورا یا د هېواد پارلمان له دوه مجلسونو نه جوړ شوی ده: ولسی جرګه او د مشرانو جرګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرګه:

د ملي شورا دا مجلس د ټول افغانستان د خلکو له استازو نه جوړ شوی دی.دا مجلس په پنځو کلونو کې یو ځل د خلکو له خوا د آزادو، پټواومستقیمو ټول ټاکنو له لارې ټاکل کېږي. ټاکل شوي استازي د خپلو دندو د لانبه سرته رسولو لپاره پخپلوکې (د ادارې هیئت) تر نامه لاندې یو هیئت ټاکي. د ولسي جرګې اداري هیئت د مجلس د اداره کولو دنده پر غاړه لري. د ولسي جرګې اصلي دنده د قوانینو وضع کول دي. استازي د کارد ښه پر مختګ لپاره تخصصي ګروپونه جوړوي چې دې ګروپونوته کمیسون وایي. هر استازي د یوه کمیسون غړیتوب لري. هر وړاندیز چې کېږي په مجلس کې د قانون ښه غوره کړي لومړي په کمیسون کې د بحث اوڅېړنې لاندې نیول کېږي او وروسته له اصلاح کیدو وروستني بحث ته وړاندې کېږي.

مشرانو جرګه:

د مشرانو جرګې ځینې غړي د ټاکنې او ځینې غړي یې په انتصابی ډول دې مجلس ته لار مومي. دوه ثلثه استازي د ولایتي شوراګانو او د ولسوالی له شورانه دې مجلس ته لار مومي. یو ثلث نورې د تجربه لرونکو او پوهوشخصیتونو له منځه د جمهور رئیس له لوري ټاکل کېږي. د مشرانو جرګه هم د تخصصي کمیسیونو لرونکې ده. قوانین د معمول سره سم اول په ولسي جرګه کې او بیا په مشرانو جرګه کې تصویبېږي، چې د جمهور رئیس د لاسلیک څخه وروسته د اجرا وړ ګرځي. د قوانینو له تصویب نه سر بېره چې د ملي شورا له مهمو دندو نه شمېرل کېږي، د دولت د پر مختیایې کړنلارو تصویب، د دولتي بودجې تصویب، د نویو اداري واحدونو ایجادول او د بین المللي تړونونو او لوزنامو تصدیقول او له هغو څخه د افغانستان ایستل هم د ملي شورا پر غاړه دي.

د اجرایې قوه

آیا په دې پوهیدئ چې ستاسې ښوونځی د هېواد د اجرائیه قوې یو جز شمېرل کېږي؟
آیا کولی شئ د اجرائیه قوې نورې برخې چې ستاسې په چاپیریال کې فعالې دي،نومونه یې واخلئ؟

ټولې وزارتخانې او دهغو مختلف ریاستونه د هېواد په ټولو سیمو کې د اجرایه قوې جز ګڼل کېږي. د هر وزارت په سرکې یو وزیر دی چې د اجرایې قوې د رئیس یا جمهور رئیس او د ولسي جرګې په تائید ټاکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجرايې قوې دندې عبارت دي له:

۱. د اساسي قانون او عادي قوانينو اجرآ او د محکمو فيصلې.
۲. د دولت د مالي بودجې تنظيمول او ملي شورا ته د هغې وړاندې کول .
۳. د پرمختيايي کړنلارو طرح او تطبيق.
٤. د مالي کال په ختم کې ملي شورا ته د سرته رسيدلو چارو او د نوې کال د مالي کړنلارې ګزارش ورکول.

د اجرايه قوې په سر کې جمهور رئيس ځای لري، جمهور رئيس د دولت د رئيس په توګه په درې واړو قواو باندې واکونه لري، جمهور رئيس په هرو پنځو کلونو کې يو وار دآزادو، عمومي، پټو او مستقيمو ټاکنو له لارې د خلکو له خوا ټاکل کيږي. جمهور رئيس ډېرې اومهمې دندې پر غاړه لري چې دلته يې څو دندو ته اشاره کيږي:

- د اساسي قانون له صحيح اجرا نه څارنه.
- د وسله والو قواو لويه سر مشري.
- د ولسي جرګې په تائيدد وزيرانو، د سترې محکمې د رئيس، لوی څارنوال او د سرې مياشتې د رئيس ټاکنه.
- د مشرانو د جرګې له غړوڅخه ديو ثلث ټاکنه.

خبرې پرې وکړئ:

تر دې ځايه مو زده کړل چې اساسي قانون په تقنينيه قوه کې وضع او د اجرايې قوې له لارې پلی کيږي. ستاسې په نظر که څوک له قوانينو څخه سرغړونه وکړي، د دولت کومه برخه بايد د هغه څېړنه وکړي؟

قضائيه قوه:

د درس په تېر شويو برخو کې مو زده کړل چې تقنينيه قوه قوانين وضع کوي او د هغه تطبيق کول د اجرائيه قوې پر غاړه دي. څرنګه چې په تيرو درسونو کې مو ولوستل د دولت له دندوڅخه يوه هم د خلکو د حقوقو د ضايع کيدونه مخنيوي، او همدارنګه د قانون ماتولونه مخنيوي دی.دا دنده د قضائيه قوې پر غاړه ده. قضايه قوه، د قضا په هکله د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت يو خپلو اکه رکن دی.زموږ د قضائيه قوې په ترکيب کې ستره محکمه، ابتدائيه محکمې اود استيناف محکمې شاملې دي. ستره محکمه د قضائيه قوې په سر کې ځای لری او نهه غړې لري چې د جمهور رئيس او ولسي جرګې په تائيد ټاکل کيږي.لنډه، دا چې د قضائيه قوې دنده د هغو اختلافاتو له منځه وړل دي چې د هېوادوالو تر منځ او يا د هېوادوالو او دولت تر منځ

پېښ شي. يعني هر هېوادوال کله چې پدې پوه شي چې د ده حق د کوم بل فرد او يا دولت له خوا ضايع کېږي، هغه کولی شي محکمې ته شکايت وکړي.

لويه جرگه:

لويه جرگه هغه مجلس دی چې يوازې په افغانستان کې جوړېږي او د ملت د ادارې تر ټولو ستر مظهر گڼل کېږي. لويه جرگه دايمي مجلس ندي او په ځانگړو شرايطو کې په موقت ډول جوړېږي. د لويې جرگې غړي عبارت دي له:

د ملي شورا غړي او د ولسواليو او ولاياتو د شوراگانو رئيسان، د قوم، علما او مخور مشران.

لويه جرگه په لاندې حالاتو کې دايرېږي.

١- د هېواد د خپلواکی، ملي حاکميت، ځمکني بشپړتيا د اړوندو چارو په باب تصميم نيول.

٢- د اساسي قانون تعديلول.

٣- د جمهور رئيس محاکمه کول.

لويه جرگه د جمهور رئيس له خوا دايرېږي، که چېرې دا جرگه د جمهور رئيس د محاکمې لپاره دايره شوې وي، نو جرگه د ولسي جرگې له خوا دايرېږي.

د درس تکرار(١)

- زموږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.
- ملي شورا د هېواد تقنينيه رکن گڼل کېږي.
- اجرائيه قوه هغه قوانين چې د تقنينيه قوې له خوا وضع کېږي د حکومت په واسطه، چې د وزيرانو نه تشکيل شويدی، اجراکوي.
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

١. د ملي شورا دندې وليکئ.
٢. د اجرائيه قوې دندې وليکئ.
٣. د جمهور رئيس دندې په لنډه توگه وليکئ.
٤. قضاييه قوه له څو برخو جوړه شويده؟
٥ لويه جرگه د چا له خوا دايرېږي؟

فعاليت:

يوه له درې گونو قوو څخه وټاکئ او د مشرانو او خپل ښوونکي په مرسته د هغه د دندو په باب لس کرښې وليکئ.

(١) گرانو زده کوونکو، له دې وروسته د خپل ښوونکي په مرسته د لوست مهم ټکي وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډيز

- دولت د موسساتو، کورنيو او د ټولنې د غړو تر منځه د اړيکو، نظم او همغږۍ د راوستلو لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري. چې د قانون وضع او پلي کول او د قانون له ماتولونه مخنيوي د هغه له مهمو دندونه دي.
- دولتونه کولای شو په دوه ډولو يعنې په ولسواکي او زور واکي دولتونو ووېشو.
- قانون په ټولنه کې د نظم او همږغي په راوستلو کې بنسټيز رول لري.
- دټولو اصولو مجموعې ته چې د دولت او خلکو دندې د يو دبل سره بيانوي، او د دولت او دولتي ارگانونو د کړنو ډول بيانوي، اساسي قانون ويل کېږي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ١٣٨٢ هجري لمريز کال کې تصويب شو.
- زموږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.

دولت د درې اصلي رکنونو درلودونکی دی اجرائيه قوه، مقننه قوه او قضائيه قوه.

- لويه جرگه زموږ د هېواد د ارادی ستر مظهر گڼل کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

ولسواکي (دموکراسي)

په دې څپرکي کې له لاندې لوستونو سره آشنا کېږئ.

- ولسواکي څه شی ده؟
- خلک څرنګه کولی شي د دولت په اداره کې ګډون وکړي.
- ولسواکي په افغانستان کې

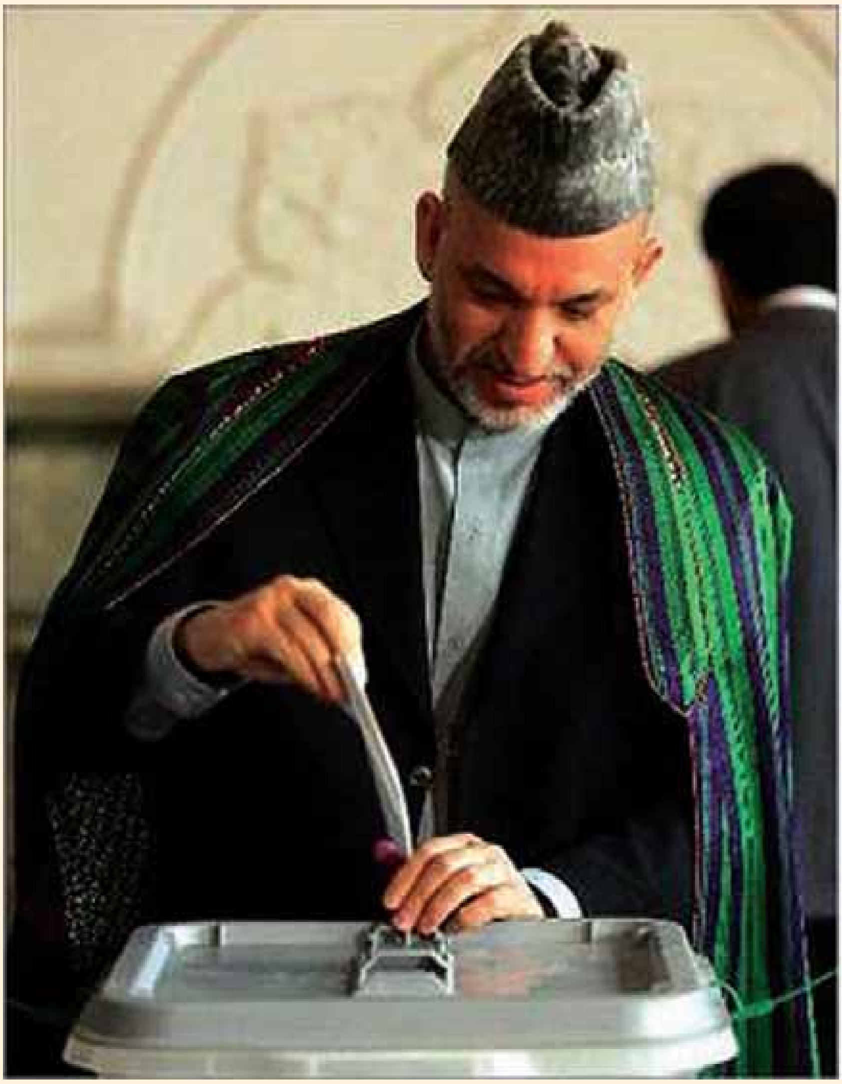

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکونه هیله کېږي چې د څپرکي په پای کې وکولای شي:

- ولسواکي تعریف کړي.
- د مستقیمې ولسواکۍ او استازۍ ولسواکۍ په باب معلومات ورکړي.
- د ولسواکۍ مهم اصول بیان کړي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون په ارزښت او ډول پوه شي.
- په دولت کې برخې اخیستلو او ګډون ته وهڅېږي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون ډولونه وپېژني.
- په افغانستان کې د ولسواکۍ په تاریخچه(شالید) پوه شي.
- د هېواد په اساسي قانون کې دولسواکۍ په ارزښت خبرشي.
- په هېواد کې د ولسواکۍ له باندنیو اغیزو نه خبر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواکي څه شی ده؟

خبرې پرې وکړئ:

فرض کړئ چې تاسې د خپلو هم ټولګيو له منځه يو کس د خپل ټولګي د استازي په توګه اداري ته معرفي کړئ له لاندې تګ لارونه کومه يوه غوره بولی؛

۱- ښوونکي مو هغه معرفي کړي؟

۲- تاسې يې پخپله وټاکئ؟

د ستاسې په نظر، په سترو ګروپونو کې لکه: کسب ګر، سياسي ګروپونه، حزبونه او د ملت په ګروپ کې تصميمونه څه ډول نيول کېږي؟

په تېرو درسونو کې مو ولوستل چې ټولنې د اداره کولو لپاره دولتونوته اړتيا لري، او دولت دی چې په ټولنه کې اصلي تصميم نيونکی دی. ځينې دولتونه خلک په تصميم نيولو کې نه شريکوي، دا ډول دولتونه عموماً په يو يا څو افرادوپورې تړلي دي خو ځينې دولتونه شته چې د تصميم نيولو اصلي واک يې د خلکو په لاس کې دی او دولت يوازې د خلکو د تصميم نيولو باصلاحيته استازی ګڼل کېږي.

کيدای شي تاسې د ولسواکي اصطلاح اوريدلې وي. آيا تاسې د دې اصطلاح د معنا په باب فکر کړی دی؟

دموکراسي یوه یوناني اصطلاح ده چې نن ورځ په ټولو ژبو کې ترې استفاده کېږي. دا کلمه د خلکو د حکومت په معنا ده، چې په دري ژبه مردم سالاري او په پښتو ژبه کې ولسواکي ورته وايي.

ولسواکي په دې معناده چې حکومت په هره ټولنه کې د هماغې ټولنې حق دی چې باید د هېواد د مسئلو په هکله تصمیم ونیسي.

د زورواکۍ خواته د دولتونو د مخې کولو په پایله کې په پېړیو پېړیو ولسواکي د خلکو له فکر او خیال نه هېره شوه. په ورستیو پېړیو کې، نړۍ د هغو پرمختیاوو چې د بشر د حقوقو په برخه کې یې درلودل، د دې لامل وګرځېدل چې د دولتونو او خلکو پام د ولسواکي اصولو ته واړوي. ولسواکي ته دخلکو مخه کولو د شلمې پېړۍ په سر کې په بیړه پر مختګ وکړ. او د دې لامل وګرځېدل چې زیاتره دولتونه ولسواکي ومني او په خپل دولت کې یې په کار واچوي.

نن ورځ ټولو دولتونو ولسواکي د یوه مناسبې تګلارې په توګه د خپل حکومت په اداره کې منلې ده. په نړۍ کې ډېر لږ دولتونه پیداکېږي چې خپل ځان ولسواک نه بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ولسواکي کې واک په خلکو پورې اړه لري. خلک کله په نیغه خپل واک په کار اچوي چې دې ډول حکومت ته مستقیمه ولسواکي وايي. ستاسې په نظر نن ورځ دا ډول ولسواکي په نړۍ کې شته؟ په اوسنيو ټولنو کې د خلکو د جمعیت د زياتوالی له کبله د ټولو خلکو را غونډول په يوه ځای کې عملاً امکان نه لري. همدارنګه د هېوادونو مسئلې ډېرې پيچلې شوي دي چې ټول خلک د هغه په باب د بحث او هغو ته د رسېدو وخت نه لري. له دې کبله،د يو بل ډول ولسواکي څخه کار اخيستل کېږي چې د استازي ولسواکۍ يا د غير مستقيمې ولسواکۍ په نامه يادېږي.

په استازي ولسواکي کې، خلک د دولت ځينې چارواکي لکه، د پارلمان استازي ټاکي، او هغو ته واک ورکوي چې د هېواد د ادارې لپاره تصميم ونيسي او قانون جوړ کړي او د دولت ځينې نورچارواکي اوکارکوونکي وټاکي. په ځينو هېوادونو کې جمهور رئيس د پارلمان د استازو له خوا ټاکل کېږي. د خلکو ټاکل شوي استازي او جمهور رئيس د خلکو په وړاندې مسئوولیت لري.

پرتله يې کړئ:

د مستقيمې ولسواکۍ او استازي ولسواکۍ په باب سره خبرې وکړئ او لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

- کوم ګډ اصول پدې دواړو ولسواکيو کې وجود لري؟

ولسواکي داسې اصول لري چې نن ورځ د بشري ارزښتونو تر نامه لاندې د ډېرو ټولنو د منلو وړګرځېدلي دي او هر کله چې دا اصول د دولت په تشکيل کې رعايت شي هغه ته ولسواک دولت وايي. د ولسواکۍ ډېر مهم اصول عبارت دي له :

١ .د خلکو واکمني.

٢ .د بشر د بنسټيزو حقوقو ضمانت.

٣ .خپلواکه ټاکنې.

٤ .د قانون په وړاندې برابري.

٥ .د بيان آزادي.

٦ .د ډيرکيو حکومت د لږکيو د حقوقو په ساتنې سره.

٧ .د دولتي چارواکو ځواب ورکول د خلکو په وړاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ هم ولسواکي په ټولو هېوادونو کې یو شان نده، او هر هېواد د خپلو اجتماعي، اقتصادي او فرهنګي شرایطو سره سم د دولت په اداره او تشکیل کې ترې ګټه اخلي. د درس مطلب ته په پاملرنې سره، آیا زموږ دولت، ولسواک دولت ګڼل کېږي؟ خپل دلیلونه ووائي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. دموکراسي ته په پښتو او دري ژبوکې څه وايي؟
۲. مستقیمه او غیر مستقیمه ولسواکي څه توپیر لري؟
۳. آیا نن ورځ کولای شو د مستقیمې ولسواکۍ له لارې نه د یو هېواد په اداره کې استفاده وکړو؟ توضیح ورکړئ.
٤. د ولسواکي له مهمو اصولونه د څلورو اصولو نومونه واخلئ.

فعالیت:

په وروستیو کلونو کې د ځوانانو د پارلمان طرح په ازمايښتي توګه اجرا شوېده. پدې باب تحقیق (څېړنه) وکړئ چې دا پارلمان په کومه موخه جوړشوی دی. او د غړیتوب شرایط یې کوم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

خلک څنګه کولئ شي چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟

خبرې پرې وکړئ:

څرنګه چې په تېر شوي درس کې مو ولوستل چې د خلکو رایه د ولسواکي له مهمو اصلونو څخه شمېرل کېږي. ستاسي په نظر خلک څرنګه کولی شي خپله واکمني عملي کړي او په سیاسي تصمیم نیولو کې ګډون وکړي؟

په تېرو لوستونو کې مو ولوستل چې خلک په ولسواکو دولتونو کې کولای شي په مستقیمه او یا داستازو له لارې د دولت په اداره کې ګډون وکړي. نو ویلی شو چې: ولسواک دولت د هېواد په سیاسي تصمیم نیولو کې، د خلکو د ګډون په بنسټ ولاړ دی. هر څومره چې د خلکو د ګډون کچه لوړه وي په هماغه اندازه د ولسواکۍ ورانګې په هغه دولت کې ډېرې وي. په سیاسي چاروکې د خلکو دګډون لپاره مختلفې لارې شته، چې د رای ورکولو او په مظاهروکې دګډون نه نیولې د دولتي لوړو پوستونو تر ولکې پورې شامل دي. خو خلک په سیاسي چاروکې یوشان ګډون نه کوي.یو شمېر خلک یوازې په ټاکنوکې ګډون کوي او له نوماندو څخه یوه کس ته خپله رایه ورکوي. او یو شمېر د سیاسي حزب غړي شي او د خپل حزب د موخو د پر مخ بیولو لپاره فعالیت کوي. ځینې نور بیا له دې نه په لوړه کچه د خپل ځان په نوماندولوسره کوښښ کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولتي پوستونه لاس ته راوړي، چې د دولتي کړنلاروا تصميم نيولو او دهغو سرته رسولو ته لاره ومومي. يو شمېر نور چې د ګډون په لوړه کچه کې دي هغه کسان دي چې په ټاکنو کې بريالي شويدي .اوپه عمل کې يې دولتي پوستونه لاس ته راوړي دي. د ښه وضاحت لپاره لانديني شکل ته پاملرنه وکړي

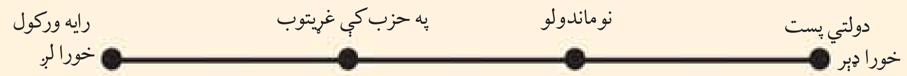

د دې لپاره چې سياسي ګډون (مشارکت) ګټوروي، ټاکنې بايد خپلواکه، عمومى، پټې او په نيغ (مستقيم) ډول وشي ترڅو خلک وکولۍ شي چې په خپله اراده او خوښه هغه څوک چې غواړي يې وټاکي او نور څوک خپله اراده پر هغوی ونه تپي، دسياسي ګډون يو بل ډول د لوړ پوړو د اعمالو د کنترول او څارنې په ښه سرته رسېږي. څارنه هم له بېلو بېلو لارو سرته رسيږي د دولت په کړنو د څارنې له ډولونو نه يې ځينې په دې ډول دي:

۱-نيوکې؛ ډله ايېزه مظاهرې او اعتراضونه؛

۲- د خلکو د استازو شتون د دولت په مختلفو برخو کې هم د خلکو له خوا د دولت د کنترول يو ډول شمېرل کېږي؛

۳- رسنۍ هم د لوړ پوړو د کړنو په نيوکو کې خورا ستره دنده لري.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. دخلکو ګډون په دولت کې د ولسواکي سره څه تړاو لري؟

۲. د خلکو د ګډون لپاره کومې لارې وجود لري؟

۳. د خلکو د ګډون کچه په سياست کې بيان کړى.

٤. خلك له کومو لارو کولی شي د لوړ پوړو کړنې وڅاري؟

فعاليت:

دوه کسان چې تاسې يې پيژنئ، په نظر کې ونيسي چې يو يې سياسي ګډون ډېر لري او بل يې لږ. د يو شکل پر مخ د دواړو موقعيتونه په نښه کړئ او د دې موقعيتونو په باب خپل دلايل بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواکي په افغانستان کې

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شویو درسونو کې مود ولسواکي اصول او په ولسواک دولتونو کې د خلکو ونډې ولوستلې. د تېر شوي درس د مطالبو په نظر کې نیولو سره، لاندنیو پوښتنو ته ځواب ووایئ. ستاسې په نظرولې د افغانستان دولت ته ولسواک دولت ویلې شو؟په دې هکله خپل معلومات څرګند کړئ.

نن ورځ ولسواکي په نړۍ کې د حکومت کولو په اړه د بشر د یوې تجربې په توګه پېژندل کېږي. ولسواک حکومتونه د بشر په تاریخ کې زیات عمر نه لري. او د دې ډول حکومتونو مخینه په افغانستان کې ډېره لږه ده. زموږ په هېواد کې د خپلواکۍ او د ولسواکۍ د لاس ته راوړلو لپاره، مبارزینو او خپلواکي غوښتونکو په کلونو کلونو مبارزه وکړه او په دې لاره کې يې ډېردرانده زیانونه وزغمل چې په پایله کې یې د خپلواکۍ غوښتونکو د هڅو او ټولنیزو فشارونو له امله د ولسواکۍځینې ارزښتونه په اساسي قانون کې درج شول او پارلمان چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواکي بنسټ دی، جوړشو.

کله چې دا هیله پیدا شوه چې هېواد د ولسواک کېدو په خوا روان دی،جګړې پیل شوې چې د نورو شیانو په شان یې په هېواد کې د ولسواکۍ جرړې او بنسټ هم له منځه یوړه او په هېواد کې یې د ولسواکۍ دوام له ستونزو سره مخ کړ.د بن د کنفرانس نه وروسته په هېواد کې د اوسني حکومت جوړېدو ته لاره هواره شوه. په نو ي دولت کې کیدای شي چې ولسواکي له دوو اړخونو وکتل شي:

دموکراسي په اساسي قانون کې:

د هېواد نوی اساسي قانون چې په ۱۳۸۲ کال کې تصویب شو د اسلامي او ولسواکۍ د ارزښتونو پر بنسټ ولاړ دی. څرنګه چې ولسواکي په اساسي قانون کې شتون لري، خو په ځینو موادوکې په ښکاره ډول پرې رڼا اچول شویده. داساسي قانون هغه مادې چې د ولسواکي ښکارندوي دي په لاندې ډول دي.

۱. جمهور رئیس د خلکو او ولسي جرګې په وړاندې مسئوول دی.(۱)

۲ .ټاکل او ټاکل کیدل د هر افغان تبعه حق دی.(۲)

۳ .د ټولنواو ګوندونو جوړول د هېواد اتباعوته مجاز دي.(۳)

٤ .د مظاهرو کول د خلکو له خوا مجاز ګڼل شویدي.(٤)

آزادي، د وطنوالو تر منځ د تبعیض نشتوالی، د قانون په وړاندې برابري او دبیان آزادي د ولسواکۍ د اصولو له جملې څخه دي چې د اساسي قانون په موادو کې یې په ښکاره ډول تضمین شوي دي.

غور پرې وکړئ:

د ولسواکۍ د ارزښتونو او اصولو سره ستاسې د آشنایې په پام کې نیولو سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱ولې د افغانستان اساسي قانون ته ولسواک قانون ویلې شو؟ مثالونه یې راوړئ؟

۲ .د ولسواکۍ هغه ارزښتونه چې په اساسي قانون کې راغلي دي، تر کومې کچې پلي شوي دي؟

۱- د اساسي قانون نه شپېتمه ماده.

۲- د اساسي قانون خلوردیرشمه ماده.

۳- د اساسي قانون پنځه دېرشمه ماده.

٤- د اساسي قانون شپږدېرشمه ماده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسواکۍ عملي آغېزې:

د جمهوري رياست ټاکنې:

د جمهوري رياست ټاکنې او د ولسي جرګې د استازو ټاکنې د خلکو د واك د پلی کیدو په درشل کې سرته ورسیدې. د جمهوري رياست په ټاکنو کې د هېواد په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره زموږ خلکو وکولی شول چې په خپلو آزادو رایو سره د هېواد اجرائيوي لوړ مقام وټاکي. پدې ټاکنو کې د هېواد له ټولو قومونو څخه خلکو وکولی شول چې د لوړ مقام د لاس ته راوړلو لپاره خپل ځان ونوموي او يو د بل سره په سيالۍ لاس پورې کړي. دا ټاکنې په خپلواکه، عمومي، مستقيم او پټ ډول سرته ورسيدې. د ولسي جرګې پارلماني ټاکنې او ولايتي شوراګانو ټاکنې هم د جمهوري رياست له ټاکنونه لږه موده وروسته سرته ورسيدې. په دې ټاکنو کې هم نوماندو اوهم د رای ورکولو لپاره کوم محدوديت موجودنه وو. په همدې دليل زموږ پارلمان د ټولو قومونو له استازو څخه چې مختلف سياسي فکرونه يې درلودل، وکولی شول په کافي اندازه رايې لاس ته راوړي، جوړ شوی دی. د ولايتي شوراګانو انتخابات هم په همدې ډول سرته ورسيدل.

مدني آزادي:

د ولسواکي له اصولو څخه يوه هم مدني آزادي ده. د مذهب آزادي، د ګوندونو جوړولو آزادي، د مظاهرو او سوله ييزو اعتراضاتو آزادي، د ډله ييزو رسنيو له لارې د بيان آزادي، په کوم ډول چې په اساسي قانون کې تضمين شوي دي په عمل کې هم خلكك له هغو نه برخمن دي.

ولسواکي زموږ په هېواد کې نوي او ځوانه ده. له دې کبله، د دولت او ملت دا دنده ده چې له دې نيالګي څخه ساتنه وکړي تر څو دښمنان ونشي کولی هغې ته زيان ورسوي. د نا امنۍ پراخيدل په هېواد کې ولسواکي او ولسواکو ارزښتونو ته يو ستر خطر اوګواښ دی.له دې امله، موږ ټول بايد هڅه وکړو چې نظم او امنيت په هېواد کې وساتواو هغه ته پراختيا ورکړو.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. ملي واکمني (ملي حاکمیت) په اساسي قانون کې څه ډول طرح شوی دی او د ولسواکۍ سره څه اړیکې لري؟

۲. زموږ په اساسي قانون کې د ولسواکۍ کوم اصول څرګند شوي دي؟

۳. ستاسې په نظر، آیا د جمهوري ریاست او ولسي جرګې ټاکنې په افغانستان کې په ولسواکه توګه سرته ورسیدې؟ دلیل یې راوړئ.

فعالیت:

څو کاله وروسته تاسې هم کولئ شئ چې په ټاکنو کې ګډون وکړئ د خپلو نظر وړ نوماندوته به رایه واچوئ. هغه څوک چې تاسې یې د پارلمان د استازي او یا جمهور رئیس په توګه ټاکئ باید کومې ځانګړنې ولري؟ ستاسې د نظر وړ د ځانګړنو درلودل به څه ګټه ولري؟ په ټولګي کې یې خپلو دوستانو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډیز

ولسواکي د خلکو د حکومت معنا لري چې په دري ژبه کې (مردم سالاری) او په پښتو ژبه کې د ولسواکي په نوم یادېږي.

ولسواکي په دې معنا ده چې، حکومت د خلکو حق دی او همداخلک دي چې باید د هېواد د مسائلو په باب تصمیم ونیسي.

واک (حاکمیت) په دوه ډولونو عملي کېږي.

۱- په مستقیمه توګه، چې خلک پر یو ځای را ټول شي، او د خپل هېواد د ادارې لپاره تصمیم ونیسي؛

۲- د استازوله لارې چې د خپلو استازو د ټاکنې له لارې خپل واک عملي کوي. په او سنیو ټولنو کې ولسواکي د استازو له لارې دود ده؛ ځکه د خلکو د ټولنې د زیات شمېر له کبله د خلکو را ټولول په یو ځای کې په عملي توګه امکان نه لري.

او د استازوپه ولسواکي کې، خلک د دولت ځینې مهم کارونه لکه: جمهور رئیس او د پارلمان استاذي ټاکي او هغوته دا واک ورکوي ترڅو د خلکو له خوا تصمیم ونیسي.

هر څومره چې دخلکو ګډون په سیاسي تصمیم نیولو کې زیات وي، دولت لا زیات ولسواک بریښي.

د خلکو ګډون په حکومت کې کیدئ شي په ټاکنو کې ګډون خپل د نظر وړ نوماند ته د رای ورکولو نه نیولې، د لوړو دولتي پوستونو تر نیولو، په معنا وي.

د رسنیو له خوا د دولت د لوړ پوړو په کارونو نظارت، کیدای شي د خلکو د ګډون یوه برخه وبلل شي.

ولسواکي د افغانستان په اساسي قانون کې اوچت ځای لري. همدارنګه، ددې قانون په زیاتو مادو کې صراحت لري.

د جمهوري ریاست او پارلمان ټاکنې او همدارنګه د خصوصي آزادو رسنیو موجودیت په افغانستان کې د ولسواکي څرګندوي دي.

د ولسواک حکومت مخینه په نړۍ او همدارنګه په افغانستان کې ډېره زیاته نده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

ملګري ملتونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- ملګري ملتونه.
- فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه.
- د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې وکولای شي:

- د ملګروملتونو د جوړیدو دلیلونه وویلي شي.
- د ملګروملتونو اصلی ارکان او دهغو د هر یوه دنده بیان کړي.
- د فرعي ارکانو او په ملګروملتونو پورې د تړلو سازمانونو تر منځ توپیرونه وپیژني.
- د یونسکو، یونیسف او د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو د کمیشنرۍ په باره کې معلومات ورکړی شي.
- خپلو موخو ته د رسیدو په لاره کې د ملګروملتونو بریالیتوبونه او ماتې تر یوې اندازې پورې و پیژني.
- په افغانستان کې د ملګروملتونو له فعالیتونو سره آشنا شي.

ملګري ملتونه

خبرې پرې وکړئ:

په ډېرو پخوا زمانو کې خلکو داسې فکر کاوه چې د جګړې څخه خلاصون نشته. همدغه وجه ده چې د بشریت تاریخ له هغو خونړیو جګړو څخه ډک دی چې انسانانو په خپلو منځو کې کړې دي. ستاسې له نظره:

• آیا نن ورځ کولای شو چې د جګړو د پېښېدو څخه په نړۍ واله کچه مخنیوی وکړو؟ څرنګه؟

د شلمې پېړۍ په لومړیو وختونو کې دهغې زمانې د اروپایي څواکونو تر منځ جګړه ونښته چې څلور کاله یې دوام وکړ او په میلیونونو خلک پکې ووژل شول. د شلو کالو شاوخوا وروسته، بله جګړه بیا د اروپا څخه پیل شوه چې کلونه، کلونه یې دوام وکړ. په دې جګړه کې هم په میلیونونو خلک ووژل شول. د شلو کالو په شاوخوا کې د دوونړیوالو جګړو پېښېدل، د دې لامل شول چې سوله غوښتونکي کسان د جګړې د مخنیوي په هکله د حل د لارې په فکر کې شي. د لومړۍ نړیوالې جګړې په پای کې د ملتونو د ټولنې (جامعه ملل) په نامه یو سازمان د جګړو د مخنیوي په خاطر جوړ شو. خو دغه سازمان هم ونه کړای شول چې د جګړو د مخنیوي په لاره کې کوم بریالیتوب تر لاسه کړي. له یوې خوا هغه لویې دردونکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښې او نه جبرانيدونکي زيانونه چې د دويمې نړيوالې جګړې څخه پاتې شوي وو او له بله پلوه د زياتو ورانونکو نظامي وسلو جوړول لکه اتمي وسلې، د دې لامل شول چې خلك او دهغه وخت دولتونه د سولې ساتنې اړتيا، له پخوا څخه زياته احساس کړي. په پاي کې د زياتو هڅو وروسته په۱۳۲٤ لمريز کال کې د (٥۱) غړو له خوا د ملګروملتونو د منشور په امضا کولو سره، ملګري ملتونه په رسمي توګه پرانيستل شو. نور هېواد ونه کرار،کرار د ملګروملتونو غړي شول. اوسمهال ۱۹۱ هېوادونه په ملګروملتونو کې غړيتوب لري. زموږ هېواد افغانستان په ۱۳۲٥ لمريز کال کې د ملګروملتونو غړيتوب تر لاسه کړ. د ملګروملتونو ماڼۍ د امريکا د متحدو ايالتونو د نيويارك په ښار کې ده. په ملګروملتونو کې شپږ ژبې رسميت لري چې له : انګليسي، فرانسوي، اسپانوي، چينايي، روسي او عربي څخه عبارت دي.

خبرې پرې وکړئ:

تاسې زده کړل چې ملګري ملتونه د سولې او امنيت د ساتلو په خاطر، جوړشويدي. ستاسې له نظره، ملګري ملتونه کوم کارونه بايد سرته ورسوي ترڅو وکړاي شي چې سوله او امنيت په نړيواله کچه وساتي؟

د ملګروملتونو(اركان)

ملګروملتونو خپلو موخوته د رسيدو لپاره پخپل منځ کې د کار وېش ته اړتيا درلوده. هغه عمده ستنې (اركان) چې د ملګروملتونو منشور د دې سازمان لپاره طرحه کړي دي عبارت دي له:

عمومي ټولنه (**مجمع عمومي**) عمومي ټولنه د ملګروملتونو د ټولو غړو مجموعې ته ويل کېږي، چې هر غړي يې په عمومي غونډو کې د يوې رايې حق لري. د نورو غړو منل، د پخوانيو غړو ځنډول (تعليق) او يا ليرې کول او د امنيت شورا د غير دايمي غړو ټاکنه، د عمومي ټولنې دندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امنیت شورا:

د امنیت شورا له پنځلسو غړو څخه جوړه شوي ده چې پنځه غړي يې دايمي او لس نور غړي يې غير دايمي دي. دايمي غړي، د امريكا، روسيې انګلستان، فرانسې او چين له هېوادونو څخه عبارت دي.غير دايمي غړي په هر دوو كالو كې يوځل د عمومي ټولنې له خوا ټاكل كېږي.د امنيت د شورا ټول تصميمونه بايد د دې شورا د ټولو دايمي غړو په موافقې سره ونيول شي. د يوه دايمي غړي مخالفت د يوه تصميم داجرا كولو لپاره مانع او خنډګرځي. دغه مخالفت ته چې ديوه تصميم د اجرا مانع ګرځي په اصطلاح كې د هغه تصميم ويتوكول وايي. د امنيت د شورا دنده د سولې ساتل دي چې په لاندې دوو طريقو سرته رسېږي.

۱- په سوله ايز ډول د اختلافونو حل وفصل كول.

۲- سولې ته د ګواښ او يا تېري په وخت كې عملي اقدام كول.

اقتصادي، اجتماعي شورا: دا شورا د غړو هېوادونو د اقتصادي او ټولنيزې ودې لپاره زيارباسي.

د عدالت نړيواله محكمه: كه چېرې د هېوادونو تر منځ اختلافات موجودوي نو كولاى شي چې دغې محكمې ته چې مركز يې د هالند د هېواد د (لاهه) په ښار كې دی، شكايت وكړي او دغور غوښتنه وكړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارالانشا[٤]: دارالانشاء له یو تن سرمنشي او یو شمېر کارمندانو څخه جوړه شوي ده. د ملګروملتونو سرمنشي د سازمان د ټولو چارونظم او ترتیب برابروي او همغږي کوي یې او دعمومي ټولنې او امنیت شورا مصوبې نیغ په نیغه اجرا کوي او یا دهغود اجرا نظارت کوي. همدارنګه سرمنشي کولای شي چې دامنیت د شورا پام هرې هغې موضوع ته چې نړیواله سوله او امنیت د خطرسره مخامخ کوي، را واړوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د ملګروملتونود جوړېدو موخې ولیکئ.
۲. د عمومي ټولنې دنده څه شی ده؟
۳. د امنیت شورا کومې دندې لري؟ ویې وایئ.
٤. د ملګروملتونو داصلی ستنو(ارکان) نومونه واخلئ او د ملګروملتونو د سرمنشي دندې ولیکئ.

فعالیت:

شعر په ځیر سره ولولئ او لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړئ؟

بنی آدم اعضـاي یـکدیګرنـد * که در آفرینش زیک ګوهراند.
چـوعضـوي به درد آوردروزګـار * دیګر عضـوها را نماند قـرار.

د سعدي د دغه شعر او د ملګروملتونو د دندو تر منځ څه اړیکه موجوده ده؟ ویې وایئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعي ارکان او د ملگروملتونو اړوند سازمانونه

خبرې پرې وکړئ:

انځورونوته په ځیر سره وگورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱. دغه آرمانونه په کومو موسسو پورې اړه لري؟

۲ . آیا د دغو مؤسسو خدمتونه مو چېرې لیدلي دي؟ که لیدلي مووي نو تشریح یې کړئ.

په تېر لوست کې د ملگروملتونو د جوړیدو په دلیلونو باندې پوه شو. همدارنگه د هغه اصلی دندې او ارکان موو پیژندل. په دې لوست کې د ملگروملتونو اړوند فرعي ارکانو او تخصصي موسسو سره آشنا کېږو.

(۱) آرم دیو دولت، اداري یا موسسې ځانگړې نښه چې د کاغذ پرمخ یا کوم بل شي باندې یې وکاږي.

د ملګروملتونو جوړېدل د نړۍ د هېوادونو ترمنځ د سترو او پراخو همکاريو او مرستو پيل وګرځېد. د دغو مرستو زياته برخه هغه مرستې دي چې د ملګروملتونو په منشور کې يې وړاندو ينه نه وه شوي. له دې کبله، د ملګروملتونو فرعي ستنې يا ارکان فعال شول ترڅو وکولای شي چې نړيوالو مرستو ته په ټولو برخو کې پراختيا ورکړي. ځينو خپلواکو تخصصي سازمانونو چې په نړيواله کچه يې فعاليت کاوه د ملګروملتونو سره يې ځينې قراردادونه لاسليک کړل ترڅو خپل پروګرامونه د ملګروملتونو سره په همغږۍ کې، عملي کړای شي. همدا وجه ده چې هغوي ته د ملګروملتونو اړوند تخصصي سازمانونه وايي. په عمومي ډول ، د ملګروملتونو اړوند سازمانونه په دريو کاري ډلو وېشل کېږي.

۱.د کرنيزو، صنعتي، پولي بانکي(اقتصادي) چارو د پراختيا موسسې؛

۲.د خدمتونو او اړيکو نيولو موسسې؛

۳.ټولنيزې، فرهنګي او روغتيا يي موسسې؛

دغه موسسې او سازمانونه د کرنې او نړيوالو اړيکو د پراختيا په لاره کې او په نړيواله کچه د ژوندانه د ټولنيزې، فرهنګي او روغتيايي سطحې د لوړتيا لپاره فعاليت کوي. پدې ځای کې ديادوشو يو سازمانونو څخه د ځينو مهمو سره يې آشنا يې پيدا کوو.

يونسکو:

ستاسې له نظره څرنګه کولای شو چې د و امداره سوله منځته راوړو؟

د ملګروملتونو اړوند د تخصصی سازمانونو څخه يو يې هم د زده کړې ، علمي او فرهنګي چارو سازمان يا(يونسکو(UNESCO) دئ. تر دې دمخه مو زده کړل چې ملګري ملتونه په نړۍ کې د سولې د منځ ته راتلو د انګېزې له مخې ، منځته راغلل. له هغه ځايه چې ملګري ملتونه يو سياسي سازمان دی او له دولتونو څخه استازيتوب کوي، په يوازې توګه نشي کولای چې په نړۍ کې د جګړې لا نجه حل کړي. د يونسکو بنسټ ايښودونکو دا عقيده درلوده چې جګړه لومړی د انسان په ذهن کې را پيدا کېږي. له دې کبله د سمې زده کړې او روزنې په ترڅ کې بايد د بشر په فکر کې د سوله غوښتنې حس هم را پيدا او پيا وړي کړو. نو علم او پوهې او د انسان روزنې ته په زياته پاملرنه سره کولای شو چې داسې انسانان وروزو چې جګړه د اختلافاتو د حل او له منځه وړلو يوازينې لاره ونه ګڼي. له همدې کبله د ملګروملتونو د زده کړې، علمي او فرهنګي سازمان يعنې يونسکو، منځته راغلی دی.

خبرې پرې وکړئ:

آيا تراوسه پورې مو دهغو مختلفو ستونزو په هکله چې تاسې ور سره مخامخ ياست، فکر کړی دی؟ د هغې بېلګې او مثالونه وښياست. دهغو د کموالي لپاره کومې د حل لارې ستاسې په نظر درځي؟ د هغو په هکله په ټولګي کې سره و غږېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونیسف:

د ملګروملتونو د فرعي ارکانو له جملې څخه یو یې د ملګروملتونو د ماشومانو صندوق دی چې په لنډ ډول (یونیسف) (UNICEF) ورته وايي. د یونیسف موخه د نړۍ د ټولو ماشومانو لپاره د امن، سلامتیا، مناسبو خوړو او ګټورې ښوونې او روزنې سره مرسته کول دي. همدارنګه یونیسف د ښځو په وړاندې د هر ډول توپیر کولو(تبعیض) له منځه وړلو څخه ملاتړ اود نجونو په زده کړه ټینګار کوي. یونیسف هڅه کوي ترڅو هغه خنډونه چې د ماشومانو امنیت او سوکالي ګواښوي، کم کړي او د ماشومانو سره دهغوي حقوقوته د رسیدو په لاره کې چې د پوهې،روغتیا او مناسبې ښوونې او روزنې څخه عبارت دي، مرسته وکړي.

د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو عالي کمیشنري:

په هر هېواد کې د جګړې خورا مهمې او ډېرې زیان اړوونکې پایلې په جګړه ځپلې سیمه کې د زیات شمېر اوسیدونکو بې کوره کېدل او بې ځایه کیدل دي. په همدې دلیل سره،ملګروملتونو د خپلو فعالیتونو یوه برخه د بې ځایه شویو او کډوالو د چارو د ترسره کیدو لپاره ګمارلې ده. د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو کمیشنري UNHCR د ملګروملتونو فرعي رکن دی چې په دې برخه کې فعالیت کوي. د دې کمیشنرۍ تر ټولو ستره دنده دکډوالو څخه دنړیوال ملاتړتامینول، د دوی د لومړنیو اړتیاوو د تامینیدو سره مرسته کول او د دوي د اساسي حقوقو د تریښولاندې کیدو څخه مخنیوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د ملګروملتونو تخصصي سازمانونه د کومو موخو د سرته رسولو لپاره منځته راغلي دي؟
۲. د ملګروملتونو اړوند د تخصصي سازمانونو فعالیتونه په څو برخو وېشل کېږي؟
۳. د یونسکو دندې بیان کړئ.
٤. یونیسف څه ډول سازمان دی؟ توضیح یې کړی.
۵. د ملګروملتونو د کډوالو د عالي کمېشنري مرستې څه ډول خلکوته رسېږي؟

فعالیت:

په دې باره کې چې د ملګروملتونو اړوند کوم سازمان ستاسې د اوسیدو په ځای کې فعالیت کوي، معلومات ترلاسه کړئ؛ بیا د هغو د فعالیت په هکله یو راپور ترتیب کړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملگروملتونو د کړو وړو شرحه[۱]

خبرې پرې وکړئ:

په تېر لوست کې مو ولوستل چې ملگري ملتونه د ځانگړو موخو د تر سره کولو لپاره جوړ شوي دي. ستاسې په نظر:

۱. ملگروملتونو هغه موخې څو مره تر سره کړي دي؟

۲. په افغانستان کې څومره بريالي شوي دي؟

پوهېږو چې ملگري ملتونه د دويمې نړيوالې جگړې د پای ته رسيدو نه وروسته، نړيوالې سولې او امنيت ته د انسانانو د جدي اړتيا او غوښتنې له کبله جوړ شول. په تېرو لوستونو کې د ملگروملتونو د موخو، پروگرامونو، اصلي او فرعي ستنو (ارکان) او تخصصي موسسو سره بلدشو. په دې لوست کې د ملگروملتونو کارنامه په لاندې درو حوزو (سيمو ،ساحو) کې تر څېړنې لاندې نيسو.

(۱) د تاريخ يا د چا د حال د شر حې په معنا، يا هغه پاڼه چې په هغو کې د کوم کارگر او يا زده کوونکي د زده کړې جريان ليکل کېږي. د لته د ملگروملتونو کړه وړه چې په کومو برخو کې فعاليت کوي، بيانوي، يا د گاري کار، هغه لوی کار چې يا د پاتې شي.

۱. د جګړې مخنيوی او دسولې منځته راوړل.
۲. د کار ډېرېدا کېدو او د غريبۍ او فقر سره د مبارزې کولو له لارې د ژوندانه د سطحې لوړول.
۳. د هېوادونوتر منځ په سوله ييزه توګه د اختلافونو د حل کولو سره مرسته کول.

د جګړې مخنيوي او د سولې منځته راوړل.

ملګروملتونو په ډېرو ځايونو کې د جګړې د مخنيوي او سولې د منځته راتلو لپاره خپل اقدامات کړي دي. ځينې مهمترين اقدامات چې څو- څو ځله د ملګروملتونو له خوا عملي شوي دي عبارت دی له:

۱. د احتمالي جګړې د مخنيوي لپاره د ملګروملتونو د سوله ساتونکو ځواکونو ځاي په ځای کول.
۲. په جګړه کې د ښکېلو خوا وو ځخه د وسلو را غونډول.
۳. د ملګروملتونو د سرمنشی په منځګړيتوب په جګړه کې د ښکېل غاړو خبرو اتروته هڅول.

د دې ټولو اقداماتو سره، سره ملګري ملتونه په ځينو ځايونو کې د خپلو موخو په تر سره کولو، نه دي بريالي شوي ، په همدې دليل، موږ د ملګروملتونو د جوړيدو څخه تر اوسه پورې د نړۍ په ډېرو ځايونو کې زياتې جګړې په سترګووليدې. د بېلګې په توګه په تېرو دېرشو کلونو کې زموږ په هېواد کې د جګړې، زموږ په ګاونډکې د عراق اوايران جګړه، په ختيځه اروپا کې د بوسنی هرزګوينا او يو ګوسلاو يا بحرانونه ياد ولی شو.

د ملګروملتونو د سولې د منځته راوړو په لاره کې ستره ناکامي، د فلسطين مسئاله ده چې دوی ونه کړای شول د فلسطين خلکوته د هغوی حقوق بيرته ورکړي او همدارنګه د هغوی خاوره تر اوسه پورې د اسرائيلو تر ولکې او اشغال لاندې ده.

د کار پيدا کول او د غريبۍ سره مبارزه:

په ټوله نړۍ، په ځانګړې توګه په خوارو هېوادونو کې، د ژوندانه د سطحې لوړول، دکارپيداکول او د غريبۍ سره مبارزه کول، د ملګروملتونو نورې موخې دي. د ملګروملتونو هغه اصلی رکن چې د دغه ډول پروګرامونو د سمبالولو دنده يې په غاړه ده، د اقتصادي او اجتماعي شورا څخه عبارت دی.همدارنګه نړيوال بانک، د خوړواو کرنې نړيوال سازمان (فاؤ) د کرنې د پراختيا بانک او د بيارغونې او پراختيا نړيوال بانک د ملګروملتونو اړوند هغه موسسې دي چې په دې برخه کې کار او فعاليت کوي. نړيوال بانک وورسته پاتې هېوادونوته د دې په خاطر پور ورکوي چې هغوي وکړای شي د کرنې او صنعت په چارو کې پرمختګ وکړي. د دې سره سره نن سبا په نړۍ کې اقتصادي او ټولنيزې نا برابرۍ ډېرې زياتې دي. ځينې هېوادونه سخت د غريبۍ او نېستۍ سره لاس او ګرېوان دي او هر کال يو زيات شمېرخلک په دې هېوادونو کې د غريبۍ او لوږې له لاسه مري. ملګروملتونو د مختلفو دلايلو له کبله پدې هېوادونو کې د غريبۍ او لوږې له منځه وړلو په خاطر، ټينګ او غوځ ګامونه ندي پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اختلافونو سوله ییز حل:

د ملګروملتونو د مهمو کارونو څخه یو یې هم دعدالت دنړیوالې محکمې جوړیدل دي چې د نړیوالواختلافونو د حل کولو په خاطر جوړه شوي ده. د هغو د وسیو شمېرچې د عدالت نړیوالې محکمې ته راجع کېږي ورځ په ورځ زیاتېږي.

افغانستان او ملګري ملتونه:

په دې پوهېږو چې زموږ هېواد د ملګرو ملتونو د غړو هېوادونو څخه، یو هېواد دی. ملګري ملتونه په فعاله توګه په افغانستان کې بوخت دي. دغه سا زمان په مختلفو برخو لکه: بې وسلې کول، د مخدره توکوکنترول،تولید او قاچاق مخنیوي، بیارغونه او په ټول هېواد کې د امنیت ساتلو په چاروکې د افغانستان د خلکو سره مرسته کوي.

په دې هکله، د امنیت شورا نړیوالو سوله ساتو ځواکونو (ISAF) ته اجازه ورکړه چې د کابل څخه بهر هم فعالیت وکړي.

د ملګروملتونو دزده کړې، علمي او فرهنګي سازمان (یونسکو) هڅه کوي چې د فرهنګي میراث په ساتلو کې د افغانانو سره ملتیا وکړي. د ملګروملتونو د ماشومانوصندوق (یونیسف) د ځینو خطر ناکو او د مخنیوي وړ ناروغیو لکه تیتانوس، پولیو او شري په وړاندې د ښځو او ماشومانو د واکسین په برخه کې مرسته کوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. آیا ملګري ملتونه په نړۍ کې د جګړې په مخنیوي کې بریالي شوي دي؟
۲. ملګري ملتونه د کومو موسسو پواسطه په نړۍ کې د غریبۍ د له منځه وړلو لپاره هڅه او کوښښ کوي؟
۳. د ملګرو ملتونو کومې برخې د افغانستان د بیا رغونې په چاروکې زموږ د خلکو سره مرسته کوي؟

فعالیت:

له لسو کسانو سره مصاحبې وکړئ او له هغو څخه وغواړئ چې لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړي:
ملګري ملتونه په افغانستان کې د سولې او امنیت په راوستوکې څومره بریالی دي؟

ډېر ◯ منځنی ◯ لږ ◯

ځوابونه په نښه کړئ. په پای کې یې جمع کړئ او ویې ګورئ چې څوتنو ډېر په نښه کړي دي. څو تنو منځنی په نښه کړي دي او څوتنو لږ په نښه کړي دي. پایله یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دڅېړکي لنډيز

ملگري ملتونه د دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته دنړيوالو غوښتنو په ځواب کې چې د سولې د ټينگښت او امنيت د رامنځته کيدو څخه عبارت وه، جوړشول، ملگري ملتونه اصلي ارکان لري چې د عمومي ټولنې، د امنيت شورا، اقتصادي- اجتماعي شورا، د عدالت نړيواله محکمه او دارالانشا څخه عبارت دي.

يونيسف او د کډوالو په چارو کې د ملگروملتونو عالي کميشنري د دې سازمان د فرعي ارکانو له جملې څخه دي. يونسکو په ملگروملتونو پورې تړلی سازمان دی. د ملگروملتونو اړوند سازمانونه په درې کاري ډلو ويشل کېږي.

١. د کرنې د پراختيا، صنعت، پولي، بانکي (اقتصادي) موسسې.

٢. خدماتي او ارتباطي موسسې.

٣. تولنيزي، فرهنگي او روغتيايي موسسې.

د ملگروملتونو کارنامه په لاندې دريو حوزو کې څېړل کېږي:

١- د جنگ څخه مخنيوي ٢- د ژوندانه د سطحې لوړيدل او د غريبۍ کمول، ٣- د هېوادونو تر منځ په عادلانه توگه د اختلافونو حل کول.

د دې حالاتو په هر يوه کې ملگروملتونو برياليتوبونه او ناکامۍ ليدلي دي. د ملگروملتونو مهم ناکامي د فلسطين ناکامي ده. ځکه ويي نکړای شول چې هغوی ته د دوی حقونه بيرته ورپه برخه کړي. ملگري ملتونه په افغانستان کې پراخ او فعال شتون (حضور) لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د بشر حقونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- د بشر د حقونو سره آشنا کېدل.
- په افغانستان کې د بشر حقونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

د دې څپرکي په ختمیدو سره زده کوونکي باید وکولی شي چې:

- د بشر حقونه تعریف کړی شي.
- د بشر له حقونو څخه ځینې مهم یې وپیژني.
- د بشر د حقونو د نړیوالې اعلامیې د اهمیت او ټولنیزې محتوا سره أشنا شي.
- د اسلام سپیڅلي دین سره د بشر د حقونوپه اړیکو پوه شي.
- زموږ په اساسي قانون کې د بشر د حقونو ځای وپېژني؟
- د افغانستان د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون سره أشنا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشر د حقونو سره آشنا کیدل.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ:

- د بشر د حقونو د معنا سره څومره بلدتیا لرئ؟
- آیا کولی شئ چې د ځینو نومونه واخلئ؟

تاسې هرو مرو (د بشردحقونو) اصطلاح د مختلفو کسانو او یا هم له رسنیو څخه اوریدلې ده. په دې درس کې د بشر د حقونو د مفهوم سره زیاته آشنایي پیداکوئ.

د بشر حقونه څه شی دي؟

د بشر حقونه د(بشر) او (حقونو) د دوو کلمولو یو ځای کیدو څخه جوړشویدي. حقونه د حق جمع ده او (حق) د طلب او استحقاق په معنا دی. بشر د هغه ټولو انسانانو په معنا دی کوم چې د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د بشر حقونه د یو شمېر هغو حقونو او ارزښتونو څخه عبارت دي چې هر انسان باید پخپل ژوندانه کې له هغو څخه برخمن وي لکه: د آزادی حق. د ژوندانه حق، د برابرۍ او عدالت حق. ټول انسانان باید له دغو حقونو څخه برخمن وي او د نژادي، جنسیتي، فرهنګي، دیني او جغرافیایي توپیرونوپه خاطر، باید له هغو څخه بې برخې نه شي.د اسلام په سپیڅلي دین کې، انسان د ځانګړي درناوي څخه برخمن دی او زیات حقونه لري

چې هېڅوک د دې حق نه لري چې په خپل سر هغه له ده څخه واخلي.

کله کله زورورکسان د خپل جسمي او ټولنيز زور څخه په ګټه اخيستنې سره، د نورو خلکو انساني حقونه تر پښو لاندې کوي. د تاريخ په اوږدو کې دغه راز ډېرې پېښې د دې لامل شوي چې پوهان او د ټولنيزې روغې جوړې غوښتونکي د هغه لپاره د حل لاره ولټوي.

د انساني ارزښتونو تبليغول او رواجول د انساني ضد عادتونو او بې عدالتيو پر خلاف مبارزه کول ، په دې لاره کې د سوله غوښتونکو د هڅو څخه عبارت دي. د دې هڅو په رڼا کې د بشر د حقونوتر پښولاندې کول کم شول. د بشر د حقونو موخه د ټولنې او ولسونو دحقونو دامنيت او د ژوندانه د کچې د لوړتيا ضمانت کول دي. بشري حقونه نن ورځ د بشري ټولنو د ډېرو مهمو ارزښتونو څخه شمېرل کېږي. د بشر د حقونو په باره کې خورا مهم نړيوال سند((د بشر د حقونو نړۍ واله اعلاميه)) ده.

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه:

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه هغه نړيوال سند دی چې د ملګروملتونو د عمومي مجلس (مجمع عمومي) له خوا تصويب شو. دغه اعلاميه يوه د نړيوالو خورا مهموسندونو له جملې څخه ده چې موخه يې د ټولو انسانانو لپاره د برابرو حقونو او بنسټيزو آزاديو تامينول دي. د دې حقونو تامينول کېدای شي چې د نړيوالې سولې لپاره، يو ضمانت شي. په لومړنۍ او دويمه نړيوالو جګړو کې د مليونونو انسانانو وژنه او بې کوره کيدل، په نړۍ کې د بشر د حقونو څخه ښکاره سرغړونه وه. د دا ډول سترو دردونکو پېښو د تکرار د مخنيوي په خاطر، د مختلفو هېوادونو استازو د بشر د حقونو خورا مهم اصول او ارزښتونه د بشرد حقونو په نړيواله اعلاميه کې سره را غونډ (تدوين) کړل او د هغو د عملي کولو په هکله يې خپله ژمنه اعلان کړه. ځينې خورا مهم حقونه چې په دې اعلاميه کې راغلي دي عبارت دي له:

۱- د ژوند حق:

په دې معنا چې هر څوک د ژوند کولو حق لري او هېڅوک نشي کولی چې په خپل سر دغه حق له چا څخه واخلي.

۲- آزادي او ځانګړي امنيت:

د چاپه ځانګړې (شخصي) آزا دۍ او امنيت باندې بايد تېری ونشي.

۳- د قانون په وړاندې د برابرۍ حق:

ټول خلک د قانون په وړاندې يو شان دي . قانون د ټولو په وړاندې بايد يو شان تطبيق شي.

۴- د وګړو انساني کرامت: انسان يو با ارزښته او د درناوی وړ موجود دی. د هغه د دغه حق بايد ټول درناوی وکړي.

۵- د واده کولو (ازدواج) حق: هر څوک د دې حق لري چې پخپل اختيار او بشپړ رضايت سره واده وکړي. په واده کولو کې د ښځې او يا نارينه مجبورول منع دي.

۶- د شتمنۍ (مالکيت) حق: يعنې دا چې د انسان شتمني او مالکيت د درناوی وړ دی او هېڅوک نشي کولی چې پخپل سر دغه حق له چا څخه په زور واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د فکر، عقیدې، بیان او مطبوعاتوآزادي: په دې معنا چې هر څوک کولی شي چې آزاد فکر وکړي او په آزاده توګه هغه بیان او خپور کړی شي.

۸- ښوونې او روزنې حق:

هر څوک د دې حق لري چې د مناسبې ښوونې او روزنې څخه برخمن شي. لږ تر لږه لومړنی زده کړې باید وړیا او جبري شي.هغه ارزښتونه چې د بشر د حقونو په نړۍ واله اعلامیه کې راغلي دي، نړۍ وال او ټولنیز دي خو د هغو رواجول او پراختیا د کوچنیو چاپر یالونو لکه کورنۍ، ښوونځي، او ټولنې څخه پیل کېږي او بیا د ملي او نړۍ والې ټولنې تر کچې پورې پراختیا مومي. لیکن کورنۍ او ښوونځي، هغه وخت دغه ارزښتونه رعایت کولی او یا ماشومانو او زده کوونکو ته ور انتقالولی شي، چې دوی پخپله د بشر د حقونو څخه برخمن وي.

د لوست تکرار:

- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------
- ----------

پوښتنې:

۱.د بشر حقونه تعریف کړئ.
۲.آیا اسلام د بشر حقونه په رسمیت پېژني؟ څرنګه؟
۳.د بشر د حقونو موخه څه شی ده؟
٤د بشر د حقونو اعلامیه څه شی ده؟
۵د بشر د اساسي حقونو له جملې څخه چې د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې راوړل شوي دي، د درو حقونو نومونه یې واخلئ.

فعالیت:

په خو ډلو ووېشل شئ؛ هره ډله د لویانو او ښوونکو په مرسته د لاندې مفهومونو په باره کې د قرآن کریم آیتونه پیدا کړئ او په ټولګي کې یې خپلو ملګروته ولولئ.
۱- برابري، ۲- عدالت، ۳- آزادي، ٤- د ژوند حق.

يوولسم لوست

په افغانستان کې دبشر حقونه

خبرې پرې وکړئ

انځورته وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱- ستاسې له نظره د دغه وګړو معلولیت د څه شي ښرګندوی دی؟

۲-- آیا کولالی شو چې د دغه ډول معلولیتونو مخنیوی وکړو؟ څه ډول؟

په تېر لوست کې د بشر د حقونو د مفهوم او د هغه د ارزښتونو سره آشنا شوئ اوس په افغانستان کې د بشر د حقونو ځای او مقام تر څېړنې لاندې نیسو.

په افغانستان کې د بشر د حقونو شالید(تاریخچه):

د بشر د حقونو ارزښتونه د افغانستان د خلکو لپاره چې د اسلام په آزادی ښنونکي ښوونځي کې روزل شوي دي، کوم نوی شی نه دی؛ خو په منظمه توګه د بشر حقونو ته د خپلواکۍ د ترلاسه کیدونه وروسته د ۱۳۰۳ لمریز کال په لومړني اساسی قانون کې، پاملرنه وشوه. د بېلګې په توګه د یوهېوادوال په توګه د مساوی حقونو، ځانګړي (شخصی) حقونو، د شخصیت ساتنه، د مریې توب له منځه وړل، د مطبوعاتو آزادي، د ښوونې او روزنې حق، د قانون په وړاندې د خلکو برابر والی، په دولتي دندوکې د بوختیدو حق او د شتمنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استوګنځي مصئونیت، د لومړي ځل لپاره په دې قانون کې رسمیت پیدا کړ. د ۱۳۰۹ لمریز کال په اساسي قانون کې، د پارلمان جوړېدل چې د ولسواک حکومت د ځانګړتیاوو څخه شمېرل کېږي، وړاندوینه وشوه. د ۱۳٤۳ لمریز کال په اساسي قانون کې دبشر د حقونو زیات شمېر هغه مفهومونه چې د بشر دحقونو په نړیواله اعلامیه کې موجود وو، په پام کې ونیول شول. ملت ته د حاکمیت د حق سپارل، د دولت له خوا د آزادۍ او انساني کرامت درناوی کول ، د تګ راتګ حق، د بیان او فکر د آزادۍ حق، د مظاهرو او غونډو کولو حق، په ټاکنوکې د برخې اخیستوحق له هغو مهمو نوښتونو څخه وو چې په دې اساسي قانون کې په رسیمت وپېژندل شول. د ۱۳۵۵ لمریز کال په اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوري نظام بدل شواو دا وړاندوینه پکې وشوه چې جمهور رئیس دې د ټولټاکنو له لارې وټاکل شي.

له دې سره، سره د بشر حقونه په افغانستان کې د تاریخ په اوږدوکې سخت تر پښولاندې کېدل او حاکمانو به پر خلکو باندې ډول،ډول ظلمونه کول. د تېرو څو لسیزو په اوږدوکې چې په ټول هېواد کې جنګ او جګړې روانې وې، د بشر دحقونو څخه تېری کول او ترپښولاندې کول، بېخي زیات شول.په دې موده کې زموږ زیات شمېر هېوادوال مړه او ژوبل شول. کوچنیان او په ځانګړې توګه نجونې له زده کړې څخه بې برخې شوې او زیات شمېر کورنۍ بهرنیو هېوادونو ته کډه، تیت اوپرک شوې.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په ځیر سره وګورئ او په هکله یې یو له بله سره خبرې وکړئ:

۱- دهېواد په نوي اساسي قانون کې، بشري حقونو ته په کوم نظر کتل شوي دي؟

۲- د افغانستان اسلامي جمهوري دولت، د بشر د حقونو څخه د څارنې په خاطر، کوم کارونه سرته رسولي دي؟

زموږ په نوي نظام کې د بشر حقونه

د خلکو بیداریدل او له اوږدو جګړو څخه اوښتي زیانونه، د دې لامل شول چې خلک او په جګړو کې د ښکېلو ډلو مشران، د هغې طرحې په هکله چې د ملګروملتونو د سازمان له خوا برابره شوې وه، جوړې ته (موافقې) سره ورسېږي. دغه پرېکړه لیک (توافقنامه) د یوه کنفرانس په ترځ کې چې د آلمان د بن په ښارکې جوړشوی وو، لاسلیک شو. په دې کنفراس کې د افغانستان د مختلفو ډلو استازو د لنډمهالې اداري جوړېدل په داسې ډول چې په هغه کې د مختلفو قومونو استازي په مساوی او عادلانه ډول برخه ولري، د موجوده ستونزې او لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل لپاره معقوله لاره وبلله. په نوي اساسي قانون کې د بشر د حقونو مختلفې خوا وې په پام کې نيول شوی دي. په دې ځای کې يوازې هغه دوې مادې چې د بشر په حقونو پورې اړه لري، لولو.

- په شپږمه ماده کې راغلي دي: دولت د انساني کرامت د ساتلو، بشري حقونو د ملاتړ، د ولسواکۍ د تحقق، د ملي وحدت تامين، د ټولو قومونوو او قبايلو تر منځ د برابرۍ او د هېواد په ټولو سيمو کې د متوازنې پراختيا او ټولنيز عدالت پر بنسټ د يوې هوسا او پر منځ تللې ټولنې په جوړولو مکلف دی.
- اوومه ماده وايي: دولت د ملګروملتونو د منشور، د دولتونو ترمنځ تړونونو، د نړيوالو تړونونوچې افغانستان د هغو سره تړاو لري او د بشری حقونو د نړيوالې اعلامیې رعايت کوي.

د افغانستان د بشر د حقونو خپلواک کميسيون:

د بن په کنفرانس کې، په افغانستان کې د بشر د حقونو څخه د ملاتړ، څارنې او پراختيا په خاطر د بشر د حقوقو د خپلواک کميسيون وړاندوينه وشوه. د همغې لوزنامې پر بنسټ جمهور رئيس په ۱۳۸۱ لمريز کال په افغانستان کې د بشر د حقونو د خپلواک کميسيون د جوړيدو فرمان ورکړ. د اساسي قانون په (۲۵) ماده کې هم د دغه کميسيون په جوړيدو باندې ټينګار شوی دی. د اساسي قانون په همغې ماده کې راغلي دي: هرهغه څوک کولی شي چې بشري حقوق يې تر پښنو لاندې شوي وي، دغه کميسيون ته شکايت وکړي. کميسيون کولی شي د خلکو د بشري حقونو د ترپښنولاندې کېدو موارد قانوني مراجعوته وليږي او د هغو له حقونو څخه ملاتړوکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کميسيون، د خلکو د پوهې د کچې د لوړيدو او د بشر د حقونو څخه د ملاتړ په خاطر د وزارتونو او نورو دولتي سازمانونو، د مدني ټولنې د جوړښتونو او رسنيو سره نږدې اړيکې ولري. سر بېره پردې د ورکشاپونو د داېريدو، مصاحبو، د فلمونو د جوړيدو، د کتابونو، مجلو، کوچنيو فصلونو، پوسترونو او بروشورونو له لارې د بشر د حقونو د پراختيا په لاره کې هڅه کوي.

د لوست تکرار:

• ---

• ---

• ---

پوښتنې:

١- په کوم اساسي قانون کې پاچاهی نظام په جمهوری واوښت؟
٢- درويشت کاله جګړو د افغانستان خلکو ته کوم زيانونه ورسول؟
٣- د افغانستان خلکو په هېواد کې د جګړې د ختميدو او د امنيت، سولې اوثبات د ټينګښت لپاره کومه د حل لاره د بن په کنفرانس کې معقوله وګڼله؟ ولې؟
٤- اساسي قانون د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کميسيون ته کومې دندې مطرح کوي؟
٥- د بشر د حقوقو خپلواک کميسيون په کومو برخو کې فعاليت کوي؟

فعاليت:

د هغو کارونو په باره کې چې د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کميسيون ستاسې د استوګنې په ځای کې سرته رسولي دي، يو ګزارش برابر کړئ او په ټولګي کې يې نوروته ولولئ.

د څپرکي لنډيز

د بشر حقوق هغه حقونه دي چې هر انسان بايد په ژوند کې له هغوی نه برخمن وي؛ لکه د ژوند کولو حق، د خپلواکۍ حق، د برابرۍ او عدالت حق. د بشر د حقوقو نړيواله اعلاميه په ١٩٤٨ م کال کې د ملګرو ملتو له خوا د نړۍ د خلکو لپاره د برابرو حقوقو او بنسټيزو خپلواکيو د لاس ته راوړلو په موخه رامنځ ته شوه.

د بشر د حقوقو مفاهيم او ارزښتونه د اسلام په مقدس دين کې وجود لري. د افغانستان په لومړني اساسي قانون کې د بشر په حقوقو باندې ټينګار شوی دی. په ورستيو لسيزو کې جګړه په هېواد کې د بشر له حقوقو نه د پراخې سرغړونې لامل وګرځېده.

د هېواد په نوی نظام کې، د بشر د حقوقو د ملاتړ او د بشر د حقوقو د سرغړونې د مخنيوی لپاره بندوبست وشو چې ((د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کميسيون)) جوړيدل له هغې جملې نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library